

Quintessenzski filolog
ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА V.



БЕОГРАД 1925—1926.

5. Shrv. kres, krijes, kris

„solstitium; ignis festivus“ (slovenački *krēs*) i slovenački *krēs* sa glagolom *kresāti*, shrv. *krēsati* „ignem excudere; ramos abscindere“.

Slavista Krek („Einltg. in d. sl. Litg.“ 1., p. 193 s., 1874. g., i 2., p. 576 s., 1887. g.), romanista Schuchardt („Slawodeutsches und Slawoitalienisches“, p. 70, 1884) i germanista Lessiak (u raspravi „Gicht“, u „Zeitschr. f. deutsches Altertum“, LIII. sv., p. 163, 1912. god.) držali su i tvrdili, da je riječ *kres* „excusio ignis“ (odnosno, glagol *kresati* „ignem excudere“) identična s riječju *kres*, *krijes* „solstitium; ignis festivus, vatra, što se loži uoči Ivanja dne i uopće o kakom veselju“.¹ Zato smatraše Schuchardt kočevsko-njem. riječ *krēssen* „paliti *krēsove*“ uzajmljenom iz slov. *kresati* „ignem qualemcumque excudere“ i Lessiak piše: „*Krēs*, to je (u opreci s vatrom na ognjištu) *Feuerschlag*, *ignis excusus*, ka glagolu *kresati* „durch Aneinanderstreifen oder = schlagen Feuer hervorbringen“, u južno-slovenskim jezicima naziv za solstitium. Time, što se proizvodi nova, čista vatra, neka dobije homeosimpatetičnim putem i nebeska vatra — sunce — nove svijetleće snage. Od g. 1874. (Krek) do g. 1912. (Lessiak) prošlo je 38 godina, a nitko nije uzeo da prokontroliše ovo i onda kad je Lessiak podgrijevao onu staru Schuchardtovu pomjetnju. Svima se činilo, da je pojam vatre ono, što je bitni sadržaj jednoj i drugoj riječi. Nu ipak nije tako.

Grimm, Krek, Lessiak i Schuchardt mogli su se sačuvati bludnje, 1. da su poznali i ocijenili kakvoću vokala u slovenačkom jeziku i 2. da su uzeli u obzir prvobitno značenje riječi *krijes*, *kres* (stsl. **krēsъ*), naime „okretaj“ (scil. sunca); a „ignis festivus“ je istom kasnije značenje.

Pisano *e* je u slovenačkom jeziku grafični izraz različitih glasova, naime: 1. otvorenog, širokoga *e* (*ä*) = stsl. *ѣ*; Pletersnik piše *e* bez diakrit. znaka: žena; 2. zatvorenog, uskog *e'*, Plet. piše *ê*: *mesto*; stsl. *ѣ*; 3. uskog *e*, Plet. *ê*: *devět*, *desēt*; stsl. *ѣ*, a katkad i *ѣ*: *šēt* = stsl. *шѣтъ*; 4. poluvokala = Plet. *ɛ*, stsl. *ѣ*, *ѣ*: pes, nizek, i 5. reduciranog *ɛ*, koje glasi kao kratko *i* te se nalazi većinom u nenaglašenim slogovima, n. pr. u gen. sg. *světâ* „mundi“ (nom. *svět*). — Imenica, koja znači „excusio ignis: Aneinanderschlagen zweier harter Gegenstände“, izgovara se u slovenačkom jeziku s otvorenim (širokim) *e*, a genitiv je *krēsa* (t. j. *krēsa*); glagol je *kresāti*, prezent *krēšem*

¹ Isto je mislio i J. Grimm: „Deutsche Mythologie“, 4. izd., 1875, str. 519.

(t. j. *kr'ešem*); a ona druga, koja znači „solstitium, ignis festivus“, glasi *krēs* (t. j. *kre's*) VI, a u izvedenim riječima se ϵ reducira, gdje nije naglašeno, n. pr. *krēsničkar* „krijesnica“ glasi kao *krsničkar*. Dakle ima dvije imenice *kres*, različne po vokalnoj kakvoći, značenju i — kao što ćemo vidjeti niže — po etimologiji; svaka od njih ima mnogo-brojniu rodbinu:

A. Od imenice *krēs* (= shrv. *krijes*) „solstitium; ignis festivus“ izvedene su različnim nastavcima u slovenačkom i srpskohrv. jeziku riječi: sl. *krēsiti*, shrv. *krēsiti se*; sl. *krēsec*, *-ek*, *krēsišče*, *krēsontati*, *krēsovati*, *krēsovalec*, *krēsni dan*, *krēsnijak*, *kresnjača*; *krēsniča*, shrv. *krijēsniča*; *krēsnik*, *krēsniča*, *krēsnikovec*, *krēsnikar*.

B. Imenica *krēs* „excusio ignis“ u slovenačkom jeziku sigurno je „deverbale“ od glagola *kresāti*, shrv. *krēsati*; u ovu rodbinu spadaju: shrv. *krēsivo*, *krēsati*, *krēsnuti*, *krēševo*; slov. *kresač*, *kresava*, *kresalo*, *kresalnik*, *kresalnica*, *kresni* i *kresilni* [kamen], *kresilo*, *kresilnik*. U svima je osnovni pojam „percutere, ferire, caedere“.

Treba da vidimo i druge slovenske jezike. U crkvenom slov. jeziku je: A. *крѣсъ* „okretaj“, stsl. *въскрēsiti* „excitare ab inferis“, prvobitno „efficere, ut [mortuus] se convertat“; B. za **kresati* „ignem excudere; caedere, ferire“ nema potvrde. U ruskom jeziku: A. *кресъ* (grafično mjesto *крѣсъ*) „das Aufleben“, prvobitno „conversio [mortui]“; B. *кресать*, *-ить* „ignem excudere“. U maloruskom jeziku: A. nema; B. *kresāty*, *kresnūty* „ferire; ignem excudere“ sa izvedenicama. U češkom jeziku: A. *křisiti* „probuditi, okrijepiti“, *křisati se* „recreari“; B. *křesati*, *křesnouti* „ferire, percutere, acuere [molam]; ignem excudere“, *křes* „excusio ignis“, slovački i *kresár* „tesar“, zapravo „qui lignum asciā dolat“. — U poljskom jeziku: A. *krzesić* „vitam restituere alicui“; B. staro *krzosac*, sada *krzesac*, pf. *krzesnać* „acuere, cudere, ignem excudere“, *krzos* „igniarium“.

Etimologija: A. Lit. *kraipyti*, *kreipti* „vertere“, *krįpti* „se vertere“, staroisl. *hreifse* „prima pars palmae, Handwurzel“ (gdje se ruka *okreće*), kimr. *crych* „kovrčast“ (osnovna predodžba: „ono što se mota ili vrti“), lat. *crispus* od *crispus* „kovrčast“ — sve ove riječi pružile su Bernekeru („Slav. etym. Wörterbuch“, pod riječju *krēsš*) mogućnost za njegovo bez sumnje pravilno tumačenje slov. **krēsš* od **krēpsš*, indoevr. **qroǵp-sos* „versatio, conversio“.

B. Berneker se pod riječju „*krēsš*, *kresati*“ koleba između dviju etimologija; ali budući da se grčki glagol *κρέχειν* „tući, biti“ po glasovima i po bitnom značenju „cudere, ferire“ vrlo slaže sa sloven-

skim *kresati*, *kresnōti*, smijemo bez oklijevanja da odbijemo drugo tumačenje, naime svezu s riječima *krasa*, *krasēs*.

Prelaz sa značenja „crven, -ilo“ preko značenja „vatra, Feuer-schlag“ na značenje „ferire, cudere“ bio bi sa gledišta semantike sasvim osamljen i vrlo nevjerovatan; a isporođivanju sa grčkim *κρέκειν* ne može se ništa prigovoriti.

Preostaje samo još da podupremo prelaz značenja od „con-versio“ na „solstitium“ (koji prelaz tvrdimo za *krēs*) nekojim paralelama, i to ćemo da učinimo u slijedećim vrstama.

„Solstitium“ se označuje u srednjevisokonjem. (*sunnan-stant*), staroisl. (*sól-staða*), anglosaskom (*sun-stede*), latinskom (*sol-stitium*), poljskom (*stanie słońca*) i srpskohrvatskom (*sunco-staja*) jeziku izrazima, izvedenim od glagola „stati, sistere“, a nekoji narodi nazivlju ovu astronomsku pojavu i „okretaj (zavoj) sunca“: ruski se kaže *solnoovorot*, *porovorot solnca*, češki *slunovrat*, starogrčki *ἥλιον τροπαι* (Tukidid), staroisl. *sól-hvarf*, srednjevisokonjem. *sunnan-wende*, *-wandel*, mađarski *nap-forduló* (*nap* „sunce“, *fordul* „okreće se“). Ovamo ide i naš *krēs*.

Novo mesto.

Ivan Koštićal.

6. „вера“ у значењу прстен око Сиња.

У последњој свесци Прилога г. М. Ј. Мајзнер¹ за доказ да је грчка реч *βέρα* словенска по пореклу, навео је Вуков речник. У Вуковом речнику стоји под *вѣра*: 2 (око Сиња) *vide* [*бурма* 1] *вишница* 2; а под *вишница*: 2 (око Сиња) прстен без камена и без главе који се зове и *вѣра*, „ein glatter Fingerring“, *annulus*, cf. *бурма*.

Г. Мајзнер додаје: „Реч *вера* у значењу веренички девојачки прстен биће да је веома стара, тим пре што се и око Сиња говори *вера* или *вишница*, а тамо је сада икавско наречје које је потиснуло јужно, међутим *вера* је источно. *Вера* дакле око Сиња не постаде ни *вира* ни *вјера*, као што реч *огњишише* не захвати промена у изговору групе *шиш* = *ћ*. Овако се упорно одржава у језику изговор само оних речи што значе важне и свете ствари. Од интереса би било испитати у којим се областима и до кога доба употребљавала ова реч у овом значењу и када ју је у нас потиснула турска реч

¹ М. Ј. Мајзнер: Две словенске речи у грчким умотворинама. Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. IV (1924), 143—151.